

IJTIMOYIY TADBIRKORLIK SUBYEKTALARINI SOLIQQA TORTISHNING JAHON TAJRIBASI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

Magistratura I bosqich tinglovchisi.

Tel: +998 33 123-123-0;

E-mail: mail@uztira.uz

Annotatsiya. Ijtimoiy tadbirkorlik so'nggi yillarda dunyo iqtisodiyotining ajralmas qismiga aylangan bo'lib, uning maqsadi faqat iqtisodiy foyda olish bilan cheklanib qolmay, balki ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Ushbu turdagi tadbirkorlikni rivojlantirish davlatlar uchun strategik ahamiyatga ega, chunki u nafaqat yangi ish o'rinlari yaratadi, balki jamiyatdagi zaif qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, ekologik muammolarni hal qilish va boshqa ko'plab sohalarda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish masalasi esa bu sohani rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali soliq siyosati va yengilliklar orqali ijtimoiy tadbirkorlikning iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasini sezilarli darajada oshirish mumkin.[1]

Buyuk Britaniya ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishda eng ilg'or mamlakatlardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatda ijtimoiy korxonalar uchun maxsus huquqiy maqom, ya'ni «Community Interest Companies» (CICs) joriy etilgan bo'lib, ular soliqqa tortishda alohida imtiyozlarga ega. Ushbu korxonalar uchun davlat tomonidan grantlar, subsidiya va boshqa moliyaviy yordam dasturlari taqdim etiladi. Shu bilan birga, CICs foydasining muayyan qismi ijtimoiy loyihalarga yo'naltirilishi majburiy hisoblanadi. Bu tizim nafaqat ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlaydi, balki jamiyat uchun foydali tashabbuslarning amalga oshirilishini ta'minlaydi.[2]

AQShda esa «501(c)(3)» maqomiga ega notijorat tashkilotlar soliqlardan to'liq ozod qilinadi. Ushbu tizim ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga o'z faoliyatidan kelib chiqqan daromadlarni qayta investitsiya qilish va o'z missiyasini samarali amalga oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, AQShda ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun xususiy sektor bilan davlat o'rtasidagi hamkorlik keng rivojlangan. Xususan, xususiy jamg'armalar va korporativ ijtimoiy mas'uliyat dasturlari orqali ijtimoiy tadbirkorlik loyihalari moliyalashtiriladi. Ushbu yondashuv orqali AQSh ijtimoiy tadbirkorlik sohasida jahon bozorida yetakchi o'rinlarni egallaydi.[3]

Yevropa Ittifoqida ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks yondashuv mavjud. Ittifoqning ko'plab davlatlarida ijtimoiy korxonalar soliqlardan ozod qilinadi yoki ularga soliq yengilliklari beriladi. Masalan, Fransiyada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari davlat tomonidan subsidiyalar, soliq imtiyozlari va bepul biznes maslahatlari bilan ta'minlanadi. Germaniyada esa ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga moliyaviy yordam dasturlari va maxsus soliq yengilliklari taqdim etiladi. Ushbu davlatda ijtimoiy korxonalar iqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim rol o'ynaydi va jamiyatdagi ijtimoiy

tengsizliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Bunda davlat va xususiy sektorning faol hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi.[4]

Yaponiyada ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun maxsus qonunchilik bazasi yaratilgan. Ushbu qonunchilik ijtimoiy korxonalar uchun soliq yengilliklari va davlat moliyaviy ko'magi kabi choralarga asoslangan. Yaponiyada ijtimoiy tadbirkorlik davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik orqali moliyalashtiriladi. Bu esa ta'lim, sog'liqni saqlash, ekologiya va boshqa ko'plab sohalarda ijtimoiy tadbirkorlikning rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, Yaponiyada ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan texnologik innovatsiyalar ham keng qo'llaniladi, bu esa ijtimoiy loyihalarning yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlari berish orqali ularning jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal qilishdagi roli sezilarli darajada oshadi. Bunday yondashuv ijtimoiy tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorligini oshiradi va davlat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Kanadada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun maxsus soliq rejimi joriy etilgan bo'lib, bu ularga moliyaviy resurslarni samarali boshqarish imkonini beradi. Shuningdek, davlat tomonidan ajratiladigan grantlar va xususiy sektordan keladigan sarmoyalar ijtimoiy korxonalar uchun qo'shimcha moliyaviy manba bo'lib xizmat qiladi. Kanada tajribasi ko'rsatadiki, ijtimoiy tadbirkorlik davlat siyosatining bir qismi sifatida shakllantirilganda, bu sohaning samaradorligi ancha oshadi.[5]

O'zbekiston Respublikasi sharoitida ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun xalqaro tajribadan kelib chiqib, maxsus soliq mexanizmlarini joriy etish zarur. Bugungi kunda mamlakatimizda ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha ilk qadamlar qo'yilgan bo'lsa-da, bu sohani yanada rivojlantirish uchun soliq yengilliklari va davlat tomonidan moliyaviy yordam ko'rsatish tizimini kengaytirish lozim. Masalan, mahalliy sharoitga moslashtirilgan soliq imtiyozlari va subsidiya mexanizmlari ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, notijorat tashkilotlar va ijtimoiy korxonalar uchun qulay iqtisodiy shart-sharoitlar yaratish ularning faoliyat ko'lamini kengaytirishga imkon beradi.

Bundan tashqari, O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish bo'yicha samarali mexanizmlarni joriy etish orqali ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish va davlat byudjetiga tushumlarni ko'paytirish mumkin. Masalan, davlat xizmatlaridan foydalanuvchi aholi uchun qulay xizmatlarni taqdim etadigan ijtimoiy korxonalar orqali jamiyatdagi muhim masalalarni hal qilish imkoniyati yaratiladi. Shu sababli, xalqaro tajribani o'rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, mamlakat ichki iqtisodiyotiga chet el investitsiyalarini jalb etish imkoniyatlari ham kengayadi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish bo'yicha xalqaro tajriba bu sohani rivojlantirish uchun samarali instrumentlar mavjudligini ko'rsatadi. O'zbekiston sharoitida bu tajribalarni amaliyotga tatbiq

etish orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash mumkin. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga beriladigan soliq imtiyozlari ularning faoliyatini kengaytirish va jamiyatdagi muhim ijtimoiy masalalarni hal qilishda katta yordam beradi. Ushbu jarayon ijtimoiy tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiyotidagi salmog'ini oshirish va aholi farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, ushbu yondashuv orqali xalqaro hamkorlik va tajriba almashish imkoniyatlari kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yunus M. Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism. PublicAffairs, 2007.
2. Nicholls A., Paton R., Emerson J. Social Finance. Oxford University Press, 2015.
3. European Commission. A map of social enterprises and their ecosystems in Europe. Publications Office of the European Union, 2020.
4. OECD. Social Entrepreneurship and Social Innovation. OECD Publishing, 2019.
5. Canada Revenue Agency. Tax incentives for social enterprises. 2021.